

CUMHURİYET DÖNEMİ MÜZECİLİĞİNİN GELİŞMESİNDE BİR KÜLTÜR KURUMU OLARAK “HALKEVLERİNİN” ÖNEMİ¹

THE IMPORTANCE OF “COMMUNITY CENTERS” AS A CULTURAL INSTITUTION
IN THE DEVELOPMENT OF REPUBLIC PERIOD MUSEUM

Hatice ENGİN

Doktora Öğrencisi (100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri) Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

orcid.org/0000-0002-7796-1171

Özet

Türkiye’de müzeciliğin gelişimi Osmanlı’nın son dönemine (batılılaşma dönemi) tekabül etmektedir. Müzecilik fikrinin Türkiye’de geç bir dönemde gelişme göstermesinin temel nedeni kültürel mirasın korunma konusunun henüz önem kazanmamış olmasıydı. Bu doğrultuda da eski eserlerin bir binada koruma altına alınmasının ve müzeciliğin önemi geç anlaşılmıştır. Ancak dönemin önemli devlet adamlarından Ahmet Fethi Paşa’nın çıktığı Avrupa seyahatleri esnasında görmüş olduğu müze örnekleri sayesinde Türkiye’de bir müzenin eksikliği sürekli olarak dile getirilmiştir. Paşayı etkileyen Avrupa müzeleri, İstanbul’da bir müze kurma fikrini gün geçtikçe daha fazla güçlendirmiştir. Böylece ilk iş olarak Aya İrini Kilisesi’nin müzeye dönüşümü ile müzecilik faaliyetlerine başlanılmıştır. Böylece Aya İri Kilisesi, Türkiye’de müzecilik fikrinin nüvesini oluşturması açısından ilk örnek olmuştur.

Osmanlı Dönemi müzeciliği, birçok yabancı müze müdüründen sonra Osman Hamdi Bey’in müdürlüğe atanması ile Türk Müzeciliği gerçek anlamda hayata geçirilmiştir. Osman Hamdi Bey, Türk müzeciliğini çağdaş müzecilik anlayışına uygun bir şekilde ilerletmek için bu uğurda çok fazla çaba harcamıştır. Bu bağlamda düşünüldüğünde Osman Hamdi Bey’in çalışmaları Cumhuriyet Dönemi müzeciliği için bir hazırlık olmuştur.

Cumhuriyet Dönemi müzeciliğine baktığımızda ise Atatürk’ün önderliğinde hızlı bir atılımla müzecilik faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde yapılan inkılapların halka benimsetilmesi için halkevleri kurulmuştur. Halkevlerinde zaman içerisinde “Tarih ve müzecilik kolu” eklenmiştir. Müzecilik kolu ile halka, müzeciliğin önemi anlatılmaya ve kültürel miras korunması konusunda duyarlı olmaları sağlanmak istenmiştir. Halkevlerinde ilk etapta halkın kültürünü yansıtan etnografik malzemeler toplanılmıştır. Böylece kurulacak olan müzeler için de bir ön hazırlıklar yapılmıştır.

Çalışmanın temel amacı Cumhuriyet Dönemi’nde kurulan halkevlerinin Türk Müzeciliğindeki önemi üzerinde durmaktır. Atatürk’ün liderliğinde oluşturulan halkevleri kültür kurumları sayesinde müzeciliğin halka benimsetilmesi ile müzeciliğe olan katkıları dile getirilecektir. Çalışmada halkevlerinin tarihi geçmişine yer verilerek bu kurumların müzecilik ile bağlantısı dile getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Müze, Cumhuriyet Dönemi, Halkevleri, Kültür.

¹ Makale, Hagia Sophia 3. International Conference On Multidisciplinary Scientific Studies 15-16 September 2021 /İstanbul adlı kongrede sözlü olarak sunulmuştur.

Abstract

The development of museology in Turkey corresponds to the last period of the Ottoman Empire (westernization period). One of the main reasons why the idea of museology developed in a late period in Turkey was that the protection of cultural heritage did not gain importance. In this direction, the importance of protecting ancient artifacts in a building and being a museum has been understood late. However, thanks to the museum examples that Ahmet Fethi Pasha, one of the important statesmen of the period, saw during his European travels, the lack of a museum in Turkey was constantly mentioned. European museums, which influenced the Pasha, strengthened the idea of establishing a museum in Istanbul day by day. Thus, museology activities were started with the transformation of Hagia Eirene Church into a museum. Hagia Iri Church was the first example in Turkey in terms of forming the core of the idea of museology.

Ottoman period museology, after the foreign directors, Osman Hamdi Bey was appointed as the museum director, and Turkish Museology was brought to life in a real sense. Osman Hamdi has spent a lot of effort to advance museology in accordance with the contemporary understanding of museology. Considering in this context, it has been a preparatory stage in the museum of the Republic Period.

When we look at the museums of the Republic Period, museum activities were carried out with a rapid breakthrough under the leadership of Atatürk. Community Centers, were established in order to adopt the reforms made in this period to the public. In time, a “museum branch” was added to the Community Centers. With the museology branch, it was aimed to explain the importance of museology to the public and to be sensitive about it. In the community centers, ethnographic materials reflecting the culture of the people were collected in the first place. Thus, preliminary preparations were made for the museums to be established.

The main purpose of the study is to emphasize the importance of the Community Centers established in the Republican Period in Turkish Museology. Thanks to the community centers and cultural institutions established under the leadership of Atatürk, the adoption of museology to the public and its contributions to museology will be expressed. In the study, the historical background of the community centers will be included and the connection of these institutions with museology will be tried to be expressed.

Keywords: Museum, Republican Period, Community Centers, Culture

GİRİŞ

Avrupa ülkelerinde, çok daha köklü bir geçmişi olan müzecilik, koleksiyonculuk ile başlamış ve zaman içerisinde sistemli, eğitim odaklı olarak işlev gören bir kurum haline dönüşmüştür. Buna karşın Türkiye’deki müzelerin kurumsallaşması, eğitim odaklı olmaları ise, çok daha geç tarihlerde gerçekleşebilmiştir.

Türkiye’de düzenli, derli toplu müzecilik çalışmalarına geç bir tarihte başlanmışsa da eski eser toplama faaliyetlerinin Selçuklulara kadar gittiği bilinmektedir. Fransız gezginlerinden Leon de Laborde’un gravürlerinden anlaşıldığı kadarıyla Selçuklular, Konya’da Alaeddin Tepesi’ndeki surlar üzerine antik dönemlere tarihlenen mimari parçalarla kabartma ve heykeller yerleştirmişlerdir (Yücel, 1999: 30). Selçuklular bu sergileme anlayışı ile herkese her an açık bir heykel koleksiyonu oluşturmaya çalışmışlardır (Artun, 2018: 21).

Osmanlı İmparatorluğunda ise Fatih Sultan Mehmet zamanında değerli savaş araç ve gereçleri, Sultanahmet'te bulunan Aya İrini Kilisesi'nde toplanılmıştır. Sonrasında ise 1726 yılında silahlar düzenlenerek Darü-l Eshih (eski silahlar) adı ile silah müzesinin temeli atılmıştır (Shaw, 2004: 19). Böylece Osmanlı Devleti'nde eser toplama ve eserleri bir yerde muhafaza ettikten sonra teşhire sunma anlayışı gelişmeye başlamıştır (Hisar, 2010: 23-24). Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır'a yaptığı seferler sırasında saraya kutsal emanetleri ve değerli birçok eseri getirdiği bilinmektedir. Bu anlamda sarayda kıymetli eserlerden oluşan bir salona yer verilerek önemli eserler muhafaza edilmiştir (Güler, 2019:67)

Sultan Abdülmecid Dönemi'nde de Aya İrini Kilisesi, silah deposu olarak kullanımına devam edilmiştir ve ganimet olarak alınan silahlar ile kazılardan gelen eserler burada toplanılmıştır. 1870 yılına gelindiğinde Aya İrini'de bulunan eserlerin sayısı artınca, mekânın darlığından dolayı eserlerin Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde yaptırılan Çinili Köşk'e taşınmasına karar verilmiştir. 1880 yılında Çinli Köşk restore edildikten sonra Müze-i Hümayun olarak açılmıştır. Osman Hamdi Bey'in Müze-i Hümayun'a müdür olarak tayin edilmesinden sonra bugünkü anlamda Türk müzeciliği başlamıştır (Altunbaş, Özdemir, 2012: 11).

1917'den sonra Osmanlı Devleti 1923'e kadar siyasi karışıklıklar ve pek çok savaşla mücadele etmek zorunda kalmıştır. En nihayetinde M. Kemal'in önderliğinde Milli mücadelenin zaferle sonlanmasından sonra 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devlet'i kurulmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde müzecilik çalışmalarına ve kültür konularına yer vererek yeniden yapılanma ile toplumda köklü değişimlere doğru gidilmiştir (Gerçek, 1999:144).

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MÜZECİLİK FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti'nden devralınan miras ile müzecilik faaliyetleri Cumhuriyet Dönemi'nde daha hızlı bir atılım ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1923-1950'lere kadar süren erken Cumhuriyet Dönemi'nde müzelerin sayının artması ve geliştirilmesi doğrultusunda daha duyarlı bir bürokratik yapının oluşması sağlanmak istenmiştir. Bunun yanı sıra bu dönemde Türkiye'nin farklı bölgelerinde yapılan arkeolojik kazılar ile elde edilen eserler koruma altına alınarak eski eser kaçakçılığının önüne geçebilmek için çalışmalar yapılmıştır (Ünar, 2013: 31).

Atatürk, müzeler konusunda 1923 yılında T.B.M. M'nin açılış konuşmasında işleyen, daha kapsamlı bir eğitim ve kültür için müzelerin kurulmasının önemini dile getirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra kurulmuş olan meclis toplantısında okunan hükümet programında da eski eserlerin bir an önce derlenerek korunmasının amaçlandığı ve milli eğitim bakanlığına bağlı **Türk Âsar-ı Âtika Müdürlüğünün** kurulması gerektiği belirtilmiştir. Yeni kurulan hükümet kısa sürede Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir müdür ve bir kâtip kadrolu Türk Âsar-ı Âtika Müdürlüğünü kurarak ilk adımı atmıştır. İstiklal Savaşının bitiminden sonra müdürlük, Hars Müdürlüğü (Kültür) ismini almıştır. Hars müdürlüğü, Anadolu'nun çeşitli illerinde açılan müzelerin gelişimini, kültür varlığı değerindeki her türlü eserin toplanıp depolanması ve korunması sağlamayı amaçlamıştır (Yücel, 1999: 67).

Kültür müdürlüğünün çekirdeği niteliğinde olan Hars Müdürlüğü daha sonra Âsar-ı Âtika ve Müzeler Müdürlüğüne dönüşmüştür. Müdürlüğe sonrasında ek olarak Kütüphaneler Müdürlüğü ve Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü birimleri de eklenmiştir. 1923 yılında yapılan hükümet programında, yapılacak olan işler arasında ayrıca Ankara’da milli bir müzenin kurulması gerektiği de gündeme gelmiştir (Yücel, 1999: 68). Türkiye’nin milli tarihini gösterecek bir etnografya müzesinin kurulması, bürokratlarca uygun görülmüştür. Dönemin Milli Eğitim Bakanı, H. Supsi Tanrıöver, inşa edilecek Etnografya Müzesi için arkadaşı Macar Türkoloğu Gyula Meszaros’dan yardım istemiştir. Bunun üzerine 1924 yılında Meszaros, bakanlığa kurulacak olan Etnografya müzesinin bir ön raporunu sunmuştur (Fırat, 1998: 2-3).

Cumhuriyet Dönemin’de yeni müze yapımının yanı sıra 1924 yılında 341 sayılı kanunun 9. maddesi gereğince, millete intikal eden sarayların da müzeye dönüşümü kararı alınmıştır. Vekiller Heyeti kararıyla Topkapı Sarayı müzeye çevrilen ilk saray olmuştur. Ayrıca saray, Âsar-ı Âtika Müze Müdürlüğünün emrine verilmesi kararlaştırılmıştır (Koşay, 1973:108).

Bu dönemde saray yapıları dışında müze olarak kurgulanan mekânların çoğunluğu dini niteliğe sahipti. Bunun en temel nedeni 1925 yılında çıkarılan bir kanunla tekke, türbe ve zaviyelerin kapatılmasıydı. Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasına dair kararnamede yapıların içerisinde yer alan eserlerin büyük çoğunluğunun müzelere gönderilmesine karar verilmiştir. Bu eserlerin büyük bir kısmının Ankara’ya nakledilmesi, Ankara Etnografya Müzesinin temellerini de oluşturmuştur. Ayrıca anıtların içinde yer alan eski eserler, mevcut müzelere gönderilirken yapıların büyük bir kısmının müzeye dönüşümü gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında Konya Mevlana Türbesi, içinde yer alan objeleriyle birlikte 1927 yılında Mevlana Dergâhı ve Türbesi olarak müze olarak yeniden işlevlendirilmiştir (Önder, 1999: 14).

Müzeye dönüşümü gerçekleştirilen bir diğer yapı, Ayasofya Camii olmuştur. 1929 yılında Ayasofya’yı ziyaret eden Atatürk yapının bakımsız, içinde güvercinlerin uçtuğu, avlusunun kahvehane olarak kullanıldığına şahit olmuştur. Bunun üzerine Ayasofya’nın vakıflardan alınarak Milli Eğitime bağlı bir kurum olmasına karar verilmiştir. 1934 yılında ise Ayasofya müzeye dönüştürülmüştür. Ayasofya’ya bağlı olan Kariye Kilisesi de 1935 yılında müze olarak kullanılmasına karar verilmiştir (Kaya- Adıgüzel, 2007: 808).

Cumhuriyet Dönemi’nde müzeciliğin geliştirilmesi ve eserlerin korunması kapsamında yapılan çalışmalar arasında kazılar önem taşımaktaydı. Bundan dolayı müze çalışmaları ve kazılar paralel bir şekilde yürütülmeye çalışılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet’in Erken Dönemi’nde özellikle Avrupa’nın Anadolu’da sahip çıkmaya çalıştığı Eski Yunan ve Roma kültürlerine karşılık Atatürk Güneş Dil Teorisini ve Anadolu’nun daha eski uygarlıklardan biri olan Hititlerin, Türk kabul edilmesi fikrini öne sürmüştür. Bu uygarlıkla alakalı çalışmalar desteklenerek yeni müzelerin açılması da amaçlanmıştır. Atatürk, Ankara Kalesi’nde bir Hars Müzesi kurulmasını istemiştir. Fakat bu müze herhangi bir gelişme kaydedememiştir. Ancak Mustafa Kemal’in isteği üzerine Ankara’da bir Hitit Müzesi açılması kararlaştırılmıştır. (Çal, 2009:329).

Bu karar doğrultusunda XV. yüzyıla ait **Kurşunlu Hanı** ve **Mahmut Paşa Bedesteni** 1923 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onarılarak Ankara’da Cumhuriyet Dönemi’nin ilk arkeolojik müzesi de açılmıştır. 1930 yılında Hitit Müzesi olarak adlandırılan müze, zaman içerisinde eser sayısındaki çeşitlilik ve artıştan dolayı 1967 yılında **Anadolu Medeniyetler Müzesi** olarak ismi değiştirilmiştir (Kaya, Adıgüzel, 2007: 807).

M. Kemal'in arkeolojiye ve eski yapıları koruma konusunda göstermiş olduğu hassasiyet, dönemin başbakanı İsmet İnönü'ye 1931 yılında Konya'dan göndermiş olduğu telgraftan anlaşılmaktadır. M. Kemal, memleketin her yerinde tarihi eserlerin varlığından bahsederken harap halde bulunan yapıların da biran önce korunması gerektiğini dile getirmiştir. Tarihi niteliğe sahip abidelerin korunması ve arkeoloji alanında öğrenci yetiştirilmesini istemiştir (Koşay, 1973: 107). Bu amaçla yurdsına öğrenci gönderilmesi kararı alınmıştır (Mutlu- B. Mutlu, 2018: 71).

Bunun yanı sıra 1933 yılında kabul edilen üniversiteler kanununda, arkeoloji ve tarihsel araştırma bilimlerinin kurulması kararlaştırılmıştır. 1863 yılında kurulmuş olan Darül Fünun 1934 yılında İstanbul Üniversitesi olarak ismi değiştirilerek üniversiteye bağlı Türk Arkeoloji Enstitüsü kurulmuştur. Enstitünün müdürlüğüne ise Alman Prof. Dr. Helmuth Theodor Bossset atanmıştır. 1934'de İstanbul Üniversitesine bağlı Türk Arkeoloji Enstitüsü, 1935'te ise Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmuştur. Üniversitedeki arkeoloji eğitimi, yurtdışından gelen Türk bilim insanlarının yurda dönüşleri ile kurdukları kürsüler sayesinde başlamıştır. Türk Tarih Kurumunun ve Ankara'da Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinin açılması ile müzeler için uzman personel yetiştirilmesi, Türk müzeciliğine bilimsel bir nitelik kazandırılması amaçlanmıştır (Kaya- Adıgüzel, 2007: 812). Ayrıca M. Kemal'in isteği doğrultusunda Türk Tarih Vakfı kurulmuştur. Bu kurumun kurulması ve yurtdışında yaptığı faaliyetlerle müzecilik, arkeoloji ve tarih bilincinin yerleşmesi konusunda önemli işler yapmıştır (Güler, 2019: 71).

1923-1938 yılları arasında müzeler artık yavaş yavaş kurumsallaşmaya başlamıştır. Avrupada yeni sanat akımları ülkeyi etkisi altına almıştır. Özellikle yurtdışına gönderilen sanatçılar, açılan sergiler devlet desteği ile gerçekleştirilmiştir. Açılan sergilerden bankalara eser alma zorunluluğunun getirilmesi, tercüme odalarının oluşturulması, yeni devlet müzelerinin açılması, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumunun açılması ve bu dönemde açılan bir kültür kurumu olan halkevlerinde yer verilen müzecilik ve Tarih kolu, müzeciliğin gelişiminde önemli olmuştur (Erbay, 2011:71).

TÜRK MÜZECİLİĞİNİN GELİŞMESİNDE HALKEVLERİNİN ÖNEMİ

M. Kemal yeni kurulan devletin millet olmayı ve milletçe kalkınmayı başarabilmesi için halkın eğitimi, çağa ayak uydurabilmesi maksadıyla halkevlerinin açılmasını istemiştir. Bu anlamda halkevlerinde yer alan tarih ve müze kolu, milli kültürün yaygınlaştırılması, tarihi eserlerin toplanılması, tasnifi ve korunması amacıyla önemli kültür kurumları olarak tasvir edilmektedirler (Gerçek, 1999: 158).

Toplumsal ve kültürel kalkınmayı sağlamak amacıyla 1932 yılında açılışı gerçekleştirilen halkevleri, 1931 yılında kapatılan Türk Ocakların yerine kurulmuştur. Cumhuriyet devriminin önemli bir kültür atılımı olan halkevleri, ilk aşamada 14 ilde ikinci aşamada ise 20 il merkezinde faaliyete geçmişlerdir. Genel olarak Cumhuriyet yönetiminin görüşünü aydınlar ve yerel önderler vasıtasıyla halka tanıtmaya, yaygınlaştırma ve kültür yapısını yeniden canlandırmak maksadıyla hizmete açılmışlardır (Güneş, 2012:143)

Bu doğrultuda ulus bilincini yaratmak, ortak ideale bağlı bir halk kitlesi oluşturmak ve bu doğrultuda kültür, ülkü amaç ve düşünce birliğini güçlendirirerek halka hizmet verilmesi düşünülmüştür. Halkevleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 1930'lu yıllardaki kültürel

ortamını ve yeni rejimin idealini ortaya koyan kurumlar olması nedeniyle önemlidir (Yılmaz, Süntar Akhan, 2011:61,

Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra yerine kurulacak olan halkevlerinin başlangıçta nasıl olacağı pek belirgin değildi. Avrupa’da öğrenim görmüş Vildan Aşir Savaş’ın Çekoslovakya’daki “Sokol” adlı kuruluşları anlatan bir konferansında Türkiye’de de bu kuruluşlara benzer halkevlerinin açılması gerektiğini dile getirmiştir. Bunun üzerine M. Kemal Vildan Aşiri arayarak kutlamıştır. Bir süre sonra da Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Halkevlerinin nasıl tasarlanacağı üzerine Ankara Türk Ocağı binasında birçok önemli ismin katılımıyla (Vildan Aşir, Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Hasan Cemil Çambel, İsmail Hüsrev) toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda halkevlerinin ana tüzüğü hazırlanmıştır (Arıkan, 1999: 268).

Halkevlerinde okuma yazma, el sanatları, müzik, tiyatro, spor gibi alanlardaki çalışmalara öncülük edilmiştir. Ayrıca edebiyat ve sosyoloji, folklor ve etnografyaya dair çeşitli halk sanatlarının derlenerek geleceğe yönelik kültürel zenginliği ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu anlamda halkevlerinin kurulması, kültürel değerleri bir kurumda toplayarak yok olmasının önüne geçilmesinde önemli bir adım olarak görülmüştür (Durukan- Uluş Uraz, 2008: 41).

Cumhuriyet rejiminin kültür politikalarının uygulanması kapsamında kurulan halkevleri, iki misyon üzerine inşa edilmiştir. Cumhuriyet Dönemi sosyal reformları benimsetmek ve çağdaş kültürel, sanatsal etkinliklerin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (Güzel, 2006: 12). Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, 1933 yılında halkevlerinin birinci kuruluş yıldönümünde yaptığı konuşmada Cumhuriyet Halk Partisi’nin, halkevlerinin aracılığıyla tüm ülkede bilimi, kültürü ve sanatı yaygınlaştırmak istediklerini ve bilim kadar sanatın da toplum içinde yaygınlaştırmanın önemini dile getirmiştir (Çeçen, 2018: 115).

Devletin halkevlerini kurması özellikle kültürel ve ulusal birliğin oluşması açısından önemliydi ve bu kültür kurumu 9 daldan oluşmaktaydı.

- Dil, Tarih ve Edebiyat kolu
- Güzel Sanatlar Kolu
- Temsil Kolu
- Spor Kolu
- Kurslar Kolu
- Kitaplık ve Yayın Kolu
- Köycülük Kolu
- Tarih ve Müze Kolu (Yılmaz, 2018: 403).

Ancak her halkevinde bu kolların tümünün bir arada bulunması şart değildi. Bölgenin durum özelliklerine göre üç şubenin açılması yeterliydi (Arıkan, 1999: 272). Kurumun masrafları ise vilayet fırka heyetlerince sağlanırken yapılacak bağışlar da halkevi idaresinde kabul edilirdi. Halkevlerinde yapılan çalışmalar, Fırka Genel Sekreterliğine üç ayda bir rapor olarak gönderilirdi. Her şubenin bir kayıt defteri bulunmaktaydı. binaların çeşitli bölümleri bulunmaktaydı. Salon, iadari bölüm, kütüphane, jimnastik salonu ve açık alan olarak meydan bahçe yer almaktaydı. Salonların her biri farklı aktiviteler için kullanılırdı (Özdemir- Aktaş, 2011: 246).

Başlıca dokuz şubeden oluşan kurumunun en önemli kollarından biri olan **dil tarih ve edebiyat kolu**, Cumhuriyet rejiminin ulusallaşması sürecinde etkin bir rol oynamıştır. Türk dilinin gelişmesinde ve halkın bilinçlendirilmesi noktasında önemli misyonları bulunmaktaydı. **Güzel sanatlar kolu**, halkın güzel sanatlara olan ilgi ve alakasını geliştirmek, yetenekli olan kişilerin korunması ve yetiştirilmesi noktasında çalışmalar gerçekleştirmesi temel amacıydı. Ayrıca halkevleri sanat ve sanatçıya hizmet etmenin yanında halk ilk kez bu kurum sayesinde resim sanatı ile tanışmıştır. Galatasaray sergileri, Devlet Resim Heykel sergileri ve İnkılap Sergileri düzenli olarak yürütülmüş ve devletin bu sergilerden eser alması sağlanmıştır (Erbay, 2011: 70). Bunun yanı sıra İstanbul başta olmak üzere pek çok kentte kurulan halkevleri sergileme mekanlarının oluşmasını ve sergi etkinliklerinin artmasını da sağlamışlardır (Sülün, 2019: 50).

Temsil Kolu ise genellikle tiyatro sanatı ile alakalı olmasının yanı sıra diğer sahne sanatlarına da önem vermiştir. Ülkede tiyatroya olan ilginin artırılması ve geleneksel halk sanatlarının sahnelenmesi ve geliştirilmesi amaçlanmıştır (Arıkan, 1999: 277). **Spor kolu** ise gençlerin eğitiminde beden eğitime ağırlık vererek sporun bilimsel bir çizgide ilerlemesini sağlamaktı. **Kurslar kolunda** ise daha çok halk eğitime yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Okuma yazma öğretmenin yanı sıra belirli meslekleri öğretecek, el becerilerini geliştirecek, el sanatlarını destekleyecek çalışmalara ağırlık verilmiştir (Çeçen, 2018: 123-125).

Kitaplık ve yayın koluna baktığımızda ise halkın okuması için büyük kitaplıklar kurulması, kitap sergileri açılması ve gezici kitaplıklar sayesinde halkın ayağına kitapları götürerek halka hizmet vermek bu kolun görevleri arasındaydı. Ayrıca halkevlerinin çıkardığı yayınlar arasında kitap, dergi ve broşürler bulunmaktaydı. Dergilerde daha çok sosyoloji, antropoloji ve günlük hayatla alakalı bilgilerin halka ulaştırılması istenmiştir. Kitap ve broşürlerdeki konular ise edebiyat, tarih, folklor ve evlerde verilen konferanslardan oluşmaktaydı (Özdemir, Aktaş, 2011: 254).

Köycülük kolunun görevleri arasında köylerin sosyal, sağlık ve kenti ile karşılıklı sevgi saygı dayanışmayı güçlendirmektir. Halkevi üyeleri belirlenen köylere giderek çeşitli törenler hazırlayarak halkı bilinçlendirmeyi hedeflemişlerdir (Gürses, 2018: 108)

Tarih ve Müze koluna baktığımızda ise zengin bir kültürel mirasa sahip olan ülkenin tarihsel ve kültürel zenginliğinin yok olmadan koruma altına alınması amaçlanmıştır. Tarihi eserlerin halka tanıtılması, eserlerin bilinçsizce tahrip edilmesinin önüne geçebilmek ve halka tarihi değerleri koruma anlayışının kazandırılmasını sağlamak temel amaçlar arasındaydı. Ayrıca tarihi niteliğe sahip eserlerin toplanması ve halka tanıtmak için sergi ve müze açmak bu kolun görevleri arasındaydı (Çeçen, 2018: 123-125). Bu amaçla halkevleri tarih ve müze kolu arkeolojik ve etnografik eserleri toplayarak yeni açılacak olan müzelere koleksiyon sağlamak ve var olan müzelerin de koleksiyonlarını zenginleştirmeyi amaçlamıştır. Müzecilik şubesi özellikle dil edebiyat ve tarih kolu ile beraber çalışmıştır. Halkevleri müze kurmaktan ziyade daha çok müzelere malzeme kazandırmak ve sergiler açmayı hedeflemişlerdir (Demir, 2017: 197). Eserlerin şubeye alımı genellikle daha çok bağış yoluyla veya satın alma yoluyla gerçekleşmekteydi. Daha çok ciltli kitaplar, tezhipler, minyatürler, halılar, kıyafetler, eski silah ve kılıçlar burada toplanarak daha sonra mahalli müzelerde teşhire sunulmaktaydı (Titiz, 2012: 49).

Remzi Oğuz Arık tarih ve müze kolunun görevlerini şu şekilde ifade etmiştir. Mahalli ve milli tarih ile alakalı konular üzerine yazılan eserler, konferanslar, sergiler yoluyla halk kitlelerine bilgi vermek, mahalli tarih hakkında yapılan araştırmaları incelemek, çevredeki müzelerle işbirliği yaparak bölgedeki tarihi eserlerin korunmasına yardımcı olmak. Bu kolun bir diğer çalışma alanı ise folklore ve etnografya olmuştur. Halk dilinin zenginliğini derleyerek yok olmanın önüne geçmek, etnografik ve folklor bakımından değeri yüksek olan eserleri satın alma oluyula toplamak ve bunları kayıt altına almak gibi görevleri mevcuttu (Arık, 1947: 113). Ülkütaşır, 1973: 57). Halkevleri, bu bağlamda düşünüldüğünde çevresindeki tarihi eserlerin toplanılması ile eski eserlerin tasnif edilmesi ve korunması yolu ile müzeleri zenginleştirmeyi amaç edinirken ayrıca halka müzecilik bilincinin kazandırılmasını ve nesilden nesile aktarmasını sağlamak için sürekli olarak aktif şekilde çalışmışlardır (Titiz, 2012: 104-105).

Bunun yanı sıra 1940 yılında halkevi çalışma talimatnamesinde “tarih ve müze şubesi ayrıca halkevinin bulunduğu yerde resmi müze var ise arkeolojik eserler ile müzeyi zenginleştirmek ve eksikleri tamamlamaya çalışmak, eğer müze yok ise eldeki eserler en yakın resmi müzeye teslim edilmesini sağlamaktı. Bunun yanı sıra eser eski eser fazla ise bulunan yerde resmi bir müze açma için ilgilerle işbirliği yapmak şeklinde belirtilmiştir (Ortakçı, 2014: 186) Ayrıca halkta tarih kültürü ve sevgisini geliştirmeye çalışmak, eski eserleri halka tanıtmak için sergiler düzenlemek gibi amaçlarda bulunmaktaydı (Madran, Önal, 2000: 179).

1944 yılında kurulan 405 halkevinden 90 tanesinde tarih ve müze şubesine yer verilmiştir. Burada görev yapanlar tarih, sanat eseri ve müze zevkinin yaratılmasını sağlayarak bunun halka iletilmesini sağlamak için çalışmaya devam etmişlerdir (Atasoy, 1999:12).

Halkevleri, kuruluşundan (1932) Demokrat Parti iktidarı tarafından kapatılıncaya kadar etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür. 1940’lı yıllardan sonra yapılan önemli çalışmalardan biri Milli Eğitim Bakanı, Hasan Ali Yücel’in 1945 yılında eski eserler ve müzeler danışmanlığını toplayarak, yurdun farklı birçok alanında tarih ve sanat değeri olan eserlerin tespit edilmesini önemini dile getirmiş olmasıdır. H. Ali Yücel, kültürün yalnızca okullarda elde edilemeyeceğini, kütüphanesiz, müzesiz, tiyatrosuz bir ülkenin kültürününün güçlü olamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca müzelerin birer okul işlevine sahip mekânlar olarak kullanılması gerektiğini dile getirmiştir (Güzel, 2006:22).

1950’li yıllara gelene kadar halkevleri kendi statüsünde çeşitli alanlarda oluşturduğu şubelerle önemli kültür çalışmaları gerçekleştirmişlerdir. Devletin desteği ile ülke çapında önemli bir konuma gelmişlerdir. Ancak 1951 yılında çok partili döneme geçiş ile beraber halkevlerini toplum içindeki konumu değişmeye başladı. Bu dönemde Demokrat Partinin iktidara gelmesi ile beraber Halkevleri artık muhalefet (CHP) partisinin yan kuruluşu olarak görülmeye başlanmıştır. Demokrat Parti tek parti döneminin önemli bir kültür kuruluşu olan halkevlerini 1951 yılında kapatmasına karar vermiştir (Çeçen, 2018: 212-223).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

M. Kemal yeni kurulan devletin milletçe kalkınmayı başarabilmesi için halkın eğitimi, çağa ayak uydurabilmesi maksadıyla halkevlerinin açılmasını istemiştir. Bunun üzerine halkevleri 1932 yılında kapatılan Türk Ocaklarının yerine kurulmuşlardır. Bu anlamda bir kültür kurumu olarak açılan Halkevleri; milli kültürün gelişimi ve inkılâpların kökleştirilmesi, Türk milletinin sosyal, kültürel birliğinin oluşturulması, yetişkinlerin eğitilmesi, köylü ile

şehirliyi kaynaştırması gibi farklı birçok amaca hizmet etmek amacıyla farklı bölgelerde açılmıştır.

Başlıca dokuz şubeden oluşan kurumun en önemli kollarından biri olan **Tarih ve Müze koluna** baktığımızda; zengin bir kültürel mirasa sahip olan ülkenin tarihsel ve kültürel zenginliğinin yok olmadan koruma altına alınması amaçlanmıştır. Kurulan 405 halkevinin 90 tanesinde tarih ve müze şubesine yer verilmiştir. Burada görev yapanlar tarih, sanat eseri ve müze zevkinin yaratılmasını sağlayarak bunun halka iletilmesi için çalışmalar yapmışlardır.

Ayrıca çevredeki tarihî eser ve abidelerin iyi korunması, bulundukları yerde resmî müze varsa onları zenginleştirmeye, yoksa bunların kurulmalarına yardımcı olmak, tarihî kıymeti olan eski yazılar, ciltler, tezhipler, divanlar, minyatürler, çiniler, halılar ve etnografyaya dair malzemeleri toplamaya çalışmak diğer görevleri arasındaydı.

Sonuç olarak Cumhuriyet Dönemi'nin önemli bir kültür kurumu olan halkevlerinin kültürel mirası koruma konusunda farklı şubeler yardımıyla çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde toplanılan maddi manevi tüm kültür unsurlarının özellikle etnografik eserlerin derlenerek koruma altına alınması daha sonra kurulacak olan Etnografya Müzeleri için bir zemin hazırlamıştır. Ayrıca kültürel mirasın yok olmadan koruma altına alınması gerektiği bilincinin halka aşılması ve bu anlamda farklı çalışmalar yapılarak gelecek nesiller için daha sağlam ve ortak bir kültürel miras bırakılması düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

- Altunbaş, A.- Özdemir, Ç. (2012). Çağdaş Müzecilik Anlayışı ve Ülkemizde Müzeler, Ankara.
- Artun, A.(2018), Sanat Müzeleri, Müze ve Modernlik I, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Arıkan, Z. (1999). Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi, Atatürk Yolu Dergisi, C.6,S.23.
- Arık, R. O.(1947). Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu, İstanbul.
- Atasoy, S.(1999). Müzecilikten Yansımalar, Anka Yayınları, İstanbul.
- Çal, H. (2009). Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Müzeler, Türkiye Araştırmalar Lütürütür Dergisi, C. 7, S.14.
- Çeçen, A. (2018), Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri, Tarihçi Kitapevi, İstanbul.
- Durukan, A.-Uraz Ulu, T. (2008). Cumhuriyet’in Kültür Kuurmu Olarak Halkevi Binaları, İTÜ Dergisi, C. 7, S.1.
- Erbay, F.(2011). Müzelerde Sergileme ve Sunum Tekniklerinin Planlanması, Beta Yayınları, İstanbul.
- Fırat, N.İ.(1998). Ankara’da Cumhuriyet Dönemi Müzelerinden İki Örnek: Etnografya Müzesi ve Eski Türk OcağıMerkezi, TTK Basımevi, Ankara.
- Güzel, E. C.(2006). Türkiye’de 1950-1960 Yılları Arasında Kültür Politikaları ve Müzelere Etkisi (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Güler, A. (2019). Müzecilik ve Müzede EğitiminTarihsel Gelişimi, Pegem Akademi Yayınları, Editör: Serap Buyurgan, Ankara.

Gürses, Ö. (2018). Atatürk'ün Halkçılık Politikasında Halkevlerinin Yeri ve Önemi (1932-1938), (Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çorum.

Gerçek, F. (1999). Türk Müzeciliği, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Hisar, A.Ş. (2010). Türk Müzeciliği, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Karaduman, H. (2016). Ankara Etnografya Müzesinin Kuruluşu ve Milli Müze, Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara.

Kaya, Ş.- Güzel, Hatice. (2007). Türkiye'de Müzecilik 100 Müze 1000 Eser, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, C.I-II, İstanbul.

Koşay, H.Z.(1973).Cumhuriyet Devrinde Türkiye Müzeleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Cumhuriyetin 50. Yılında Armağan, Ankara.

Madran, B. -Önal, Ş. (2000). Yerellikten Küreselliğe Uzanan Çizgide Tarihin Çokpaylaşımlı Vitrinleri: Müzeler ve Sunumlar, Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme ve Yerelleşme Tarih Kongresi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

Mutlu, S.- Mutlu Başaran, M. (2018)Anadolu'da Arkeolojinin Kurumsallaşma Süreci ve Gelişimi, Academic knowledge.

Olgun, K.(2019), Türkiye'de Halkevleri Gerçeği, Teftiş Raporları Işığında Birinci Yılında Halkevleri (Halkevleri ve Kocaeli Halkevi Örneği), IKSAD Yayınevi, Ankara.

Otracı, Altuğ. (2014). Halkevleri Müze ve Sergi (Tarih) Şubesinin Faaliyetlerinde Halk Kültürünü Koruma Düşüncesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 7,S.30.

Özdemir, Y.-Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e) A.Ü Türkiye Araştırma Enstitüsü Dergisi, Erzurum.

Shaw, M.K.W. (2004). Osmanlı Müzeciliği, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sülün, E. N.(2019). Türkiye'de Çağdaş Sanat Koleksiyonluğu, Hayalperest Yayınevi, İstanbul.

Titiz, H.(2012). Cumhuriyet Dönemi'nde Halkevlerinin Eğitim ve Tarih Çalışmaları 1932-1951 Akdeniz Bölgesi Örneği (Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.

Ülkütaşır, Ş.(1973). Cumhuriyetle Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Ünar, Ş.(2013). Atatürk Dönemi'nde (1923- 1938) Eski Eser Politikaları ve Türkiyede Yapılan Kazı Çalışmaları (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Yılmaz, M. (2018). Bir Moderleşme Projesi Olarak Halkevleri: Ünye Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1950) Ankara Üniversitesi Türk İnkılapTarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, S. 62.

Yılmaz, D.- Süntar Akhan, N. (2011). İlk Dönem Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri "Konya Halkevi Örneği", Karadeniz Aratırmaları, S.29.

Yücel, E. (1999). Türkiye'de Müzecilik, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.